

Fra hellig røg
til det rene gift

© Erhvervsskolernes Forlag 2000

Munkehatten 28

5220 Odense SØ

Tlf. 6315 1700

Fax 6315 1728

E-mail: efs@es-c.dk

www.es-c.dk

ISBN 87-7881-221-6

Sats: EFS

Tryk: Pro Gruppen

Projekt *Unge & Rygning*

Forfattere:

Per Kim Nielsen

Dorte Schiøler

Annette Whimster

Poul Dengsøe Jensen

Jens Hadvig

Kræftens Bekæmpelse

Strandboulevarden 49

2100 København Ø

Telefon 3525 7500

www.cancer.dk

www.liv.dk

Udgivelsen er støttet af

Undervisningsministeriets tips-/lottomidler

Fotos udlånt af

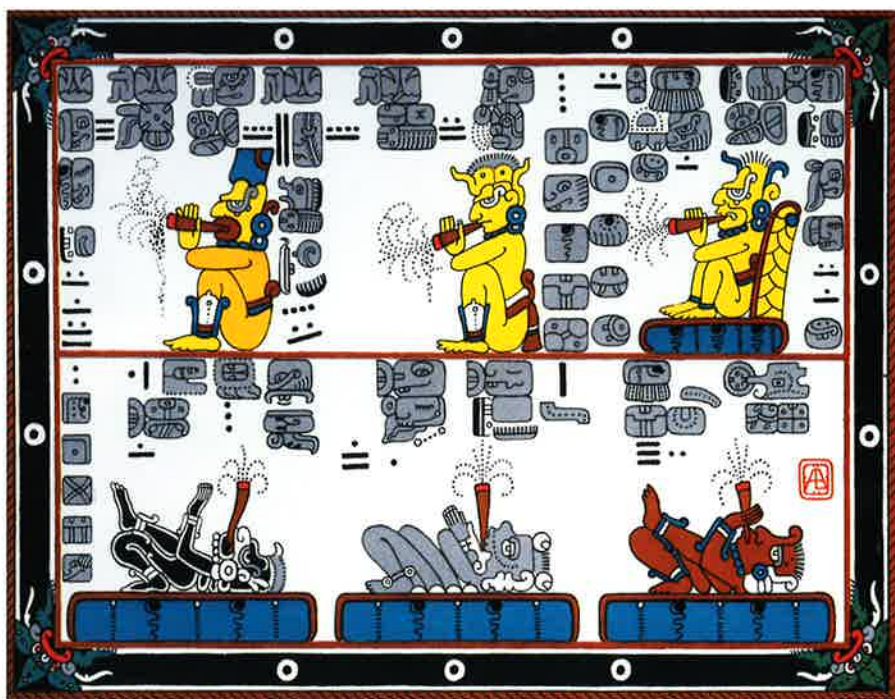
Skandinavisk Tobakskompagni:

forside, p.5, p.7, p.8, p.9, p.10, p.12, p.13, p.15, p.17, p.19,
p.20, p.24, p.26, p.27, p.28, p.30, p.33 samt p.35.

Fotos fra Kræftens Bekæmpelse: p.29, p.30, p.32 samt p.34.

Foto fra www.adbusters.org: p.36.

Fra hellig røg til det rene gift

Et historiemateriale om holdninger
til tobak gennem tiden

Indhold

Forord 5

1. Tobak – offergave, lægemiddel og en helvedes god stimulans 7

Europæernes møde med tobakken 8

Tobak som lægemiddel 10

Tobak som nydelsesmiddel og indtægtskilde 12

„Tobaksdrikkeri“ i Danmark 16

2. Modstand og forbud 18

Bandbuller og dødsstraf 20

Modstanden i USA 22

3. Cigaretternes århundrede 24

Kvinder og tobak 25

Mild som maj og sej som en cowboy 29

4. Modstand og forbud i 1900-tallets Danmark 31

Reaktioner og konsekvenser 32

Litteraturliste 38

Forord

Dette undervisningsmateriale er fremstillet af Kræftens Bekæmpelse i forbindelse med projektet *Unge & Rygning*. Projektet har til undervisning i gymnasiet udviklet materiale til dansk, biologi, psykologi, kemi og websiten www.liv.dk, hvor du kan finde information, supplerende materiale til undervisningen og links til andre relevante websites om rygning, sundhed og livsstil. Formålet med projektet er, at få færre unge til at begynde med at ryge.

På www.liv.dk finder du et debatforum, som du kan deltage i, hvis du har kommentarer og ideer eller en mening, som andre skal høre. Har du spørgsmål til undervisningsmaterialet eller projektet, er du meget velkommen til at kontakte os!

Tak til Niels Gustav Bardenfleth for bidrag og kommentarer til materialet.

Projekt *Unge & Rygning*, 2000.

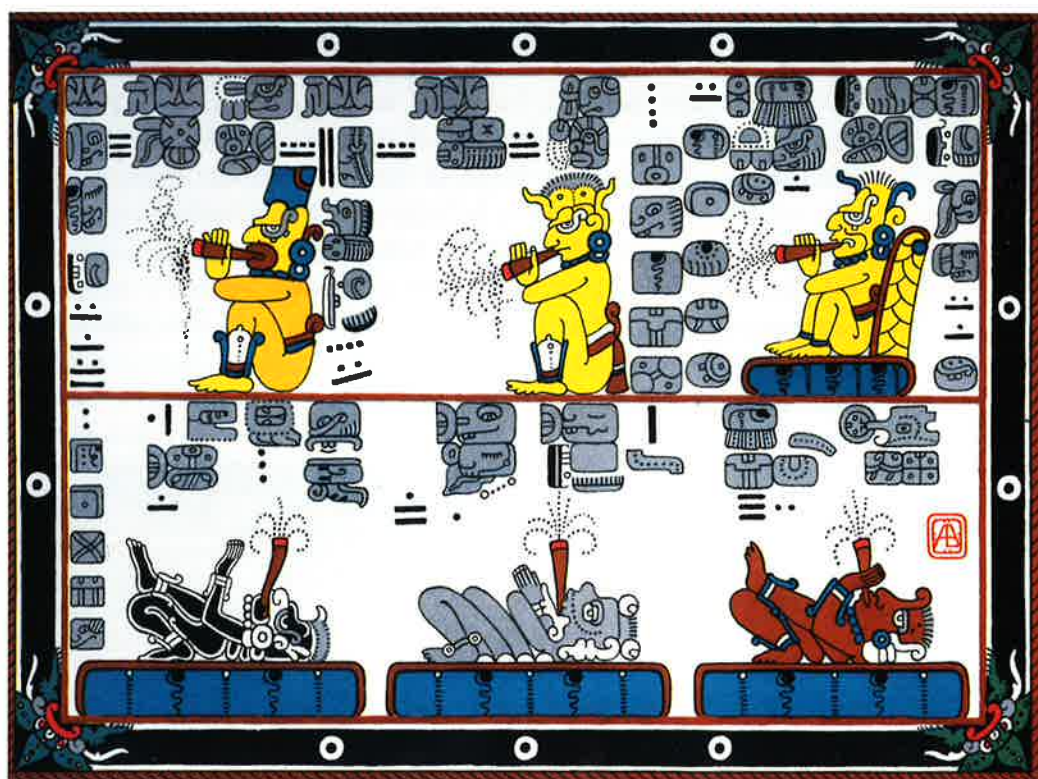

På apoteket blev tobakken – som andre lægemidler – opbevaret i fajancekrukker.

1. Tobak – offergave, lægemiddel og en helvedes god stimulans

Kaffen kommer fra Afrika, kartofflen fra Sydamerika – men hvor kommer tobaksplanten egentlig fra? De fleste forskere mener, at Amerika er oprindelsesstedet, mens enkelte hævder, at tobaksplanten også voksede vildt i Australien og i Afrika. Forskerne er dog enige om, at tobakken har været kendt blandt indianske stammer i Amerika, og at den som kontinentets måske første kulturplante formentlig har været dyrket i omkring 8000 år og været kendt endnu længere tilbage.

Forskerne har deres viden fra arkæologiske fund som viser, at indianske stammer især har brugt tobakken som led i religiøse ritualer, fordi røgens specielle påvirkning af kroppen blev tillagt guddommelig kraft. Det var for eksempel almindeligt, at præsterne røg piber og blæste røgen op mod solen og verdenshjørnerne for at hylde guderne, og at man lagde tobaksblade på ilden for at fylde luften med hellig røg som offer til guderne.

På Mayafolkets relieffer optræder præster, der ryger tobak til gudernes ære.

Tidslinie over tobakkens historie

1492

Columbus opdager Amerika og tobakken

1500

Tobakken til Europa

1560

Jean Nicot giver Frankrigs dronning Katarina af Medici snus mod migræne

Europæernes møde med tobakken

Da de første europæiske opdagelsesrejsende blev introduceret til tobakken af indianerne, fandt de ud af, at indianerne ikke kun brugte tobakken i religiøse ritualer, men også som nydelsesmæssig stimulans. Biskop Bartoholeme de las Casas, som i 1536 var med til at udgive Columbus' dagbog, kommenterer her Columbus' optegnelser for d. 6. november 1492. Optegnelsen handler om to spanske spejdere, som Columbus havde sat i land på Cuba for at undersøge egnen:

” De to spaniere mødte mange mænd og kvinder, der i hånden bar nogle gløder, som næredes af vellugtende urter. Den tørrede urt var indrullet i et ligeledes tørret, bredt blad, det lignede den slags små musketter, som de spanske børn bruger ved pinsetid. I den ene ende var de tændte og fra den anden sugede folkene, og under indåndingen drak de på en vis måde røgen. De blev derved søvnige og berusede, men beskyttedes øjensynlig samtidig mod træthedsfølelse. Folkene kaldte den slags små musketter for tabacos.“

Og, fortsætter las Casas:

” Jeg kender spaniere, som efterlignede det, og når jeg bebrejdede dem denne barbariske skik, svarede de, at det ikke var dem muligt at aflægge vanen. Hvilken fordel, de har deraf, ved jeg ikke.“ (Molde p. 9)

Las Casas beretning fortæller os, at det blandt de indianere, Columbus mødte, var almindeligt at både mænd og kvinder røg. Tilsyneladende røg de tobakken som en slags cigar med det formål at blive både afslappet og opkvikket. Og spanierne overtog deres vane, som de derefter åbenbart havde svært ved at lægge fra sig: De begyndte at ryge for fornøjelsens skyld. Eller at „drikke“ tobak, som Las Casas kalder det, fordi han aldrig har set eller hørt om noget nydelses- eller rusmiddel, som skulle indtages på denne måde.

Ordet „at ryge“ bliver først almindeligt i løbet af 1600-tallet, da tobakken for alvor bliver udbredt i Europa. Indtil da taler man om at „drikke røg“ eller „drikke tobak“.

Indianernes anvendelse af tobak som lægemiddel.

Det historiske møde mellem indianere og europæere.

Træsnit af en tobaksplante og en cigarryger, London 1570.

Indianerne lærte de europæiske opdagelsesrejsende, at tobak ud over at være nydelsesmiddel eller stimulanse også kunne bruges som led i medicinsk behandling. I en bog fra 1511 om opdagelserne i Amerika finder man for eksempel følgende skildring, hvor tobaksrøgen har fungeret som narkose i behandlingen af syge og døende:

” De har på øen Hispaniola en særlig fremgangsmåde med de syge og svage. Når lægerne på denne eller de andre øer skal kurere og helbrede en syg, ryger de først huset fuldstændig til med bemeldte urt. Når så den syge er helt beruset af røgen og ør af lugten, og ligger og ikke ved af nogen ting, da kurerer de ham, idet de i røgen giver ham de fornemste lægemidler. Og når den syge igen kommer til sig selv, fortæller han bestandig, hvad han har set, og siger, at han har været i gudernes forsamling.“ (Molde p. 204) (Hispaniola: øen Haiti)

De første opdagelsesrejsende stiftede således bekendtskab med tobaksplanten som både lægemiddel, nydelsesmiddel og som plante brugt i religiøse sammenhænge, men da spanske og portugisiske sømænd i løbet af 1500-tallet havde fragtet tobaksplanten til Europa, var det især som lægemiddel, at europæerne fandt planten interessant. Omkring midten af århundredet dukkede den op i stadig flere klosterhaver i Spanien og Portugal, hvor man eksperimenterede med diverse ekstrakter o.l. med tobak som vigtigste ingrediens.

Indianerne røg tobaksblade som små, sammenrullede cigarer, men brugte også både mund- og næsepiber, røg tobak i et hylster af palme- eller majsblade, tyggede tobaksblade og anvendte snustobak.

Sir Raleigh introducerer pipe-rygning ved det engelske hof

1585

Christian IV konge af Danmark-Norge. Dør i 1648

1588

Rygning på kridtpibe spredes fra England til hele Europa

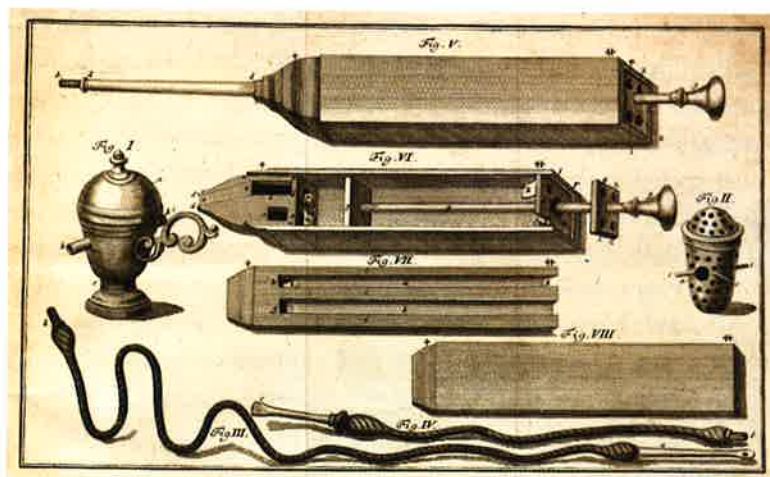
1600

Tobak som lægemiddel

Frankrig blev udgangspunkt for den europæiske tobaksdyrkning, og måske hang plantens succes sammen med Jean Nicots indsats. Han var Frankrigs ambassadør i Portugal fra 1559-1561 og blev her overbevist om tobaksplantens medicinske egenskaber. Da han igen vendte hjem til Frankrig, anbefalede han dronning Katarina af Medici at indsnuse pulveriserede tobaksblade som et middel mod migræne. Dronningen blev begejstret for kuren; nikotinen blev optaget via næsens slimhinder og må have haft en gavnlig virkning på migrænen – og Nicot blev berømt. Hans navn blev udødeliggjort, da tobaksplanten senere blev navngivet Nicotiane, og hans egen opfattelse af tobaksplantens egenskaber blev en udbredt holdning blandt tidens medicinske eksperter:

” En slags urt med en beundringsværdig evne til at helbrede alle arter sår, bylder, kræftsår, udslet og lignende skader på det menneskelige legeme, som Jean Nicot fra Nimes, medlem af Statsrådet og referendar i Statsrådet, den samme som har samlet nærværende ordbog over det franske sprog, indførte i Frankrig i året 1560, da han var hans allerkræfteligste Majestæts ambassadør i Portugal. Af hvilken grund den samme urt, med hvilken alle Kongerigets provinser nu er beplantede, har fået og bærer navnet Nicotiane.“ (Molde, p. 23)

Tobaksrøgklyster.

Apotekskrukke til opbevaring af snustobak.

Fra omkring år 1600 omtales tobak i lægebøger som en virkningsfuld medicinplante, og tobakspræparater blev anvendt i stort omfang. Flere af datidens oplevelser af tobakkens virkninger svarer i bemærkelsesværdig grad til de, vi i dag med vores naturvidenskabelige verdensbillede har fundet frem til. Variationerne af salver, pulvere og væsker var mange, når det drejede sig om at komme med gode råd og ideer til, hvordan tobaksplanten kunne udnyttes.

Men der fandtes også et utal af præparater, som med vor tids opfattelse virker ganske besynderlige. Et af de mest bemærkelsesværdige var nok røgklysteret. Et røgklyster var et apparat, som blev brugt til at blæse tobaksrøg ind i patientens tarmsystem med henblik på at kurere indvortes sygdomme og som skulle være et særligt godt middel til genoplivning af druknede og skindøde. Nicolaus Lemery skriver i „Vollständigen materialen-Lexicon“ fra 1721 om de mange måder, tobakken blev brugt på:

” De bruges mod slag (apopleksi), lammelse af lemmerne, mod søvnløshed, mod fødselsvanskeligheder, mod hoste og mod stakåndethed. De indgives gennem munden eller bruges som klyster i tarmen. De pålægges endvidere mod tandpine. Som pulver snuses de ind gennem næsen, når man vil nyse. De anvendes imod sår og tages da sammen med de udvortes præparater. De fordeler og helbreder fnat og skab, når de fremstilles ved afkogning eller blot ved udtrækning af tobakken med varmt vand.“ (Molde p. 206)

Tobaksrygning blev af mange læger anset for et effektivt middel overfor mange sygdomme og skavanker. I bogen: „Taback, Das Wunder-, Kunst und Artzneymittel“ fra 1644, gør lægen Henrico Barnstein rede for nogle af de helbredende virkninger, han mener tobakken har:

” Tobaksdrikning (dvs. tobaksrygning) er godt for dem, der har for meget slim i hovedet, i lunger, hjerte, lever, milt, nyrer, mave, blære og livmoder. Det helbreder svaghed i lungerne og stiller gammel hoste. Tobaksdrikning befrier folk, der har for meget fedt, for deres skadelige og generende fedme. Tobaksdrikning er godt for folk, som ryster på hænderne. Ligeledes for folk, som har tilbøjelighed til apopleksi. Tobaksdrikning er meget gavnlig for folk, som har susen og brusen for ørerne.“ (Molde p. 207)

Barnstein skriver endvidere, at tobakken også skulle beskytte mod pest og pestfeber. De pest- og koleraepidemier, der gentagne gange hærger Europa i 1600-1700-tallet, var faktisk med til at fremme den medicinske eksperimenteren med tobak, og man mente at konstatere, at tobaksbrugerne var mindre modtagelige for pest- og kolerasmitte end andre.

Teoretisk orienterede læger indarbejdede tobakken og dens virkninger i tidens såkaldte humoral-medicinske teori, opkaldt efter det latinske ord for væske eller saft: Humor. Ifølge humoral-medicinerne fandtes der 4 slags legemssafter: Blod, gul galde, sort galde og slim. De fire safter blev forbundet med fire egenskaber og temperamenter hos mennesket, og det enkelte menneskes humør eller sind kunne så bestemmes ud fra hvilken sammensætning mellem safterne, det havde.

Englands kong James I udgiver: „A Counterblast to Tobacco“

1604

Første skriftlige omtale af tobak i Danmark

1606

John Rolfe får gang i tobaksdyrkningen i Virginia

1612

Legemssaft	Egenskaber	Temperament
blod	varm og fugtig	Sangvinsk
gul galde	varm og tør	Kolerisk
sort galde	kold og tør	Melankolsk
slim	kold og fugtig	Flegmatisk

Tilhængere af tobaksrygningen fremhævede den „tørre tobaksdrik“ som et effektivt middel mod sygdomme i forbindelse med „flegmatiske væsker“, men der rejste sig også kritiske røster blandt humoralmedicinerne og det blev fremført, at „udtørringen“ gjorde hjernen sløv. Ved en tale på universitetet i Helmstedt i 1653 udtalte professor i medicin J. Tappius:

” Blod og hjerne bliver ved rygningen ophedet og udtørret. Hovedet bliver lavet til en kamin, i hvilken alt geni forgår. Ved nydelsen af øl og vin sammen med tobak, bliver skaden fordoblet. Tobak er Satans hemmelige list, hvormed han ødelægger de bedste hoveder og gør dem sløve. Hvad der ikke lykkes ham med øl og vin fuldender han med tobakken.“ (Molde p. 231)

Tobak som nydelsesmiddel og indtægtskilde

Trods lægernes stigende skepsis overfor tobaksrygning og tobakssnuseri, var det i højere og højere grad netop som rus- og nydelsesmiddel, at europæerne brugte tobakken, og da den først var blevet kendt i Europa, gik det hurtigt med at udbrede den til andre kontinenter og folkeslag. I 1652 da hollænderne begyndte at kolonisere Afrikas sydspids, kendte lokalbefolkningen således udmærket tobakken og nød den gerne. Tobakken var faktisk så udbredt, at europæerne kunne bruge den som betaling for den jord og de kvæg, de købte af indbyggerne. Den var ført til den nordlige del af kontinentet af spanske og portugisiske slavehandlere i slutningen af 1500-tallet, og spredte sig herfra mod syd.

Også i egne, der lå langt fra de store handelsruter, vandt tobakken frem. De mange hvalfangerbåde var f.eks. med til at sprede tobakken til Grønland, så tidligt som i 1600-tallet.

Merskumpibe udformet som kvindehovede.

Kridtpiberygning på værtshus i 1600-tallet.

Fra havnebyerne spredtes brugen af tobak ind i landene. Især i England, der fra midten af 1500-tallet var en meget aggressiv nation i kampen om „den nye verdens“ rigdomme, blev det nye nydelsesmiddel hurtigt populært. Engelske sømænd havde tidligt lært tobakken at kende både gennem portugisiske og spanske sømænd og ved landinger på den amerikanske østkyst, men tobakkens egentlige gennembrud i England skyldes Englands første og mislykkede forsøg på at anlægge en koloni i Nordamerika. Med tilladelse fra dronning Elizabeth I, grundlagde Sir Walter Raleigh i 1584 kolonien Virginia (navngivet efter „jomfrudronningen“). Da kolonien imidlertid viste sig ude af stand til at brødføde sig selv, vendte kolonisterne efter et par år hjem til England. Men de uheldige udvandrere havde lært at ryge pipe i Amerika og tog også vanen med hjem – og ved hoffet introducerede Sir Raleigh selv piberygningen.

Efter Elizabeths død ragede Sir Raleigh uklar med efterfølgeren, James I (1603-25), og blev indsat i fængslet i Tower, dømt for meddelagtighed i en sammensværgelse mod kongen. Usædvanligt for en konge var James en ivrig forfatter af polemiske skrifter, og med en klar hentydning til Sir Raleigh skrev han i 1604:

Piberygning var den første form for tobaksnydelse, der fik udbredelse i Europa, og der udviklede sig efterhånden decideret undervisning i tobaksbrug. I London kunne man f.eks. omkring år 1600 finde rygelærere, der påtog sig at undervise i rygningens kunst. Undervisningen omfattede behandling af tobakken, stopning af piben og anvisninger på, hvordan man på korrekt vis inhalerede og pustede røgen ud igen. Frem til 1630 blev det anset for udannet at puste røg ud af munden. Næh, røgen skulle ud af næsen, hvis man ville leve op til tidens krav, og være in.

30-års krigen begynder

1618

Første negerlaver i Virginia

1619

Christian IV forbyder tobak i Norge, forbuddet ophæves i 1643

1632

” Vi husker endnu hvordan tobakken kom her til landet. Den indførtes hverken af en konge eller en lærd læge. Det er derfor uforståeligt, hvordan en skik af så simpel oprindelse og som er indført blandt os af en så almindelig forhadet mand, har kunnet brede sig.“ (Gierløff p. 46)

Men kongens skrift „A Counterblast to Tobacco“ var ikke kun et angreb vendt mod en mand, han ikke brød sig om. Det var det første skrift i verden vendt mod tobaksbrug. Hensigten var, at hans undersåtter skulle lægge tobakken på hylden, og mange andre europæiske regenter delte hans mening og hans moralske og sundhedsmæssige argumenter imod tobaksrygningen:

” Hvis derfor, oh borgere, der endnu er den mindste smule skam i jer, så aflæg denne syndige vane, der er udsprunget af skændsel, optaget under vildfarelse, udbredt ved dårskab, som har oprejst Guds vrede, ødelagt legemets sundhed, spoleret hjemmene, nedværdiget de pågældende i fædrelandets øjne og udadtil gjort dem foragtelige, denne skik, der er ubehagelig for næsen, skadelig for hjernen og ødelæggende for lungerne og hvis sorte røgskyer er fuldkommen lig med helvedesdampene.“ (Gierløff p. 38)

Trods kongens skrift fortsatte efterspørgslen med at stige. Og da kongen samtidig var bekymret over, at landets borgere brugte bekostelige summer på den dyre tobak, indførte han en egentlig tobakspolitik. I forlængelse af principperne i „merkantilismen“, som var den økonomiske politik, der dominerede i 1600-tallet, prøvede han at begrænse importen af tobak med høje toldsætter og importforbud for at holde landets rigdomme i landet.

Men kongen havde svært ved at få sine undersåtter til at overholde importforbudene, og derfor gik han nye veje. I stedet for at importere dyre varer kunne han, ved at satse på produktion i kolonierne, hente råvarer og sælge færdigvarer uden at tømme nationen for rigdomme, og derfor var kongen meget interesseret i at reetablere kolonien i Virginia. I 1607 var kolonien en realitet, og den blev anlagt lidt nord for den oprindelige, som Sir Walther Raleigh var mislykkedes med.

Ligesom den første Virginia-koloni havde den nye svært ved at klare sig. Man savnede en afgrøde, der kunne afsættes i moderlandet, og det er her, tobakken igen kommer ind i billedet. De lokale tobakssorter sved på tungen og kunne ikke konkurrere med de spanske koloniers mildere tobak. Men i 1612 fik kolonisten John Rolfe fat i den sydamerikanske tobakssort og så tog tobaksproduktionen snart fart. I 1621 udgjorde høsten i Virginia ialt 60.000 pund og ti år senere eksporterede man 1.500.000 pund.

Kong James var hurtig til at se chancen for at erstatte dyr import af spansk tobak med tobak af egen avl fra Nordamerika. Allerede i 1615 gav han sig selv eneret til at indføre tobak. Eneretten omfattede også al tobakshandel inden for England. Ordningen resulterede, desværre for kongen, i en opblomstring af smugleriet og også til indenlandsk tobaksdyrkning. I 1620 proklamerede han derfor, at al tobak skulle bære regeringens stempel og forbød al tobaksdyrkning i England. I 1624 bestemte han, at tobak kun måtte indføres fra kolonierne „for tobakken er for tiden disse koloniers

eneste subsistensmiddel“ (Gierløff p. 48). Forpagtningssystemet blev ophævet og tobaksindførelsen blev kongeligt monopol. Med de store indtægter, som tobakken snart gav, så kongen også mildere på forbruget.

Som en lille bemærkning i denne sammenhæng, men af stor betydning for verdenshandlen og forholdene helt frem til i dag, betød den hastigt stigende produktion og eksport af tobak, at der var problemer med at skaffe tilstrækkelig arbejdskraft. Indianerne var ikke vant til europæernes arbejdskultur og havde svært ved at klare sig overfor de sygdomme, som europæerne havde bragt med sig. Problemet gjaldt også andre råvarer som f.eks. sukker og kaffe, og en fælles løsning blev den såkaldte trekanthandel: Europæiske handelsskibe bragte færdigvarer, især tekstiler, til Afrika. For disse blev der købt neger-slaver, som blev fragtet til Amerika og brugt som arbejdskraft ved dyrkningen af bl.a. tobak. Og fra Amerika blev råvarerne transporteret til Europa.

Slavehandel i Afrika.

Udviklingen i England svarede mere eller mindre til udviklingen i mange andre lande: Efter nogle indledende forsøg på at stoppe udbredelsen af det nye nydelsesmiddel skiftede man over til at udnytte tobaksbrugen til økonomisk fordel for statsmagten. I Frankrig, hvor tobakken længe primært var blevet betragtet som et lægemiddel, blev snus for eksempel i stigende grad indtaget for fornøjelsens skyld og vanen bredte sig i stadig større kredse. Snusen blev primært indført fra Spanien og Portugal, og regeringen var derfor meget betænkelig ved udviklingen. I 1629 vedtog den en høj afgift på al indført tobak, og i 1635 befalede den endda, at tobak kun skulle opfattes som medicin og kun måtte udleveres på apotekerne imod lægerecept. Men på grund af de gode indtægter fra tobaksafgiften frigav regeringen dog tobakken igen allerede året efter.

Tobaksforbud ophæves i Tyrkiet, som snart bliver et centrum for tobaksavl

1648

Forbud mod tobaksnydelse i Peterskirken. Ophæves i 1725

1650

Danmarks første „Toback Spinderi“ etableres

1665

Holdningsændringen fra et negativt syn på tobaksrygning – at rygning blev betragtet som syndigt, uæstetisk og sundhedsskadeligt – til en mere positiv holdning skete i takt med, at regeringer har kunnet – eller været tvunget til – at lægge told og skat på den efterspurgte vare. Det var også tilfældet i Danmark.

„Tobaksdrikkeri“ i Danmark

Tobakken kom til kongedømmet Danmark-Norge få år efter Christian IV's tronbestigelse i 1588. Den første skriftlige omtale af det nye nydelsesmiddel er en fortegnelse fra 1606 over et dødsbo i havnebyen Helsingør, hvor der opregnes 12 tobakspiber til en værdi af 1/2 mark. Christian IV var ikke begejstret for tobakken, og i 1619 indførte han forbud mod tobaksrygning på norske orlogsskibe og i 1625 på de

danske. En meget sandsynlig årsag til forbudet har været brandrisikoen på skibene, og straffen blev udmålt således: Blev nogen sømand fundet i besiddelse af tobak, skulle tobakken kastes overbord og sømanden kølhales!

Men de økonomiske årsager har formentlig spillet en afgørende rolle for kongens modstand overfor den generelle tobaksrygning. Det var meget dyrt at hente tobak til landet, så for at modvirke den kostbare import lagde Christian IV – i lighed med sin svoger, kongen af England – en stor toldafgift på importen af tobak til Danmark. I 1643 blev hvert pund indført tobak således for-

toldet med 24 skilling og nogle år senere endda med 36 skilling. I Norge var kongens tobakspolitik endnu strammere, og allerede i 1632 udsendte han følgende „Aabent Brev om Tubaksdrikken i Norge“:

” Wi Christian den Fierde, med Guds Naade Danmarckis, Norgis, Vendis oc Gottis Konning, Hertug udi Slessvig, Holsten, Stormarn oc Dythmersken, Greffve udi Oldenborg oc Delmenhorst: Giøre alle vitterligt, at eftersom oss underdanigst andrages den store Skade, som Tubaksdrikken Under-saatterne udi Vort Rige Norge tilføier, da haver Vi naadigst for godt anseet des Indførsel at forbyde saa oc hermed forbyde under samme Tubaks Forbrydelse og anden vilkaarlig Straf til nogen at afhænde, efterat dette Vort aabne Brev lovlig publiceret og kundgiort er. Bydendes og befalendes vore Fogder, Embedsmænd og alle andre herudinden at have flittig Opsyn saa at derover holdes som vedbør.“

Tobaksforbruget var dog ikke til at holde nede, men førte i stedet til smugleri. Derfor udstedte kongen i 1643 en ny forordning, der harmoniserede dobbeltmonarkiets tobakspolitik:

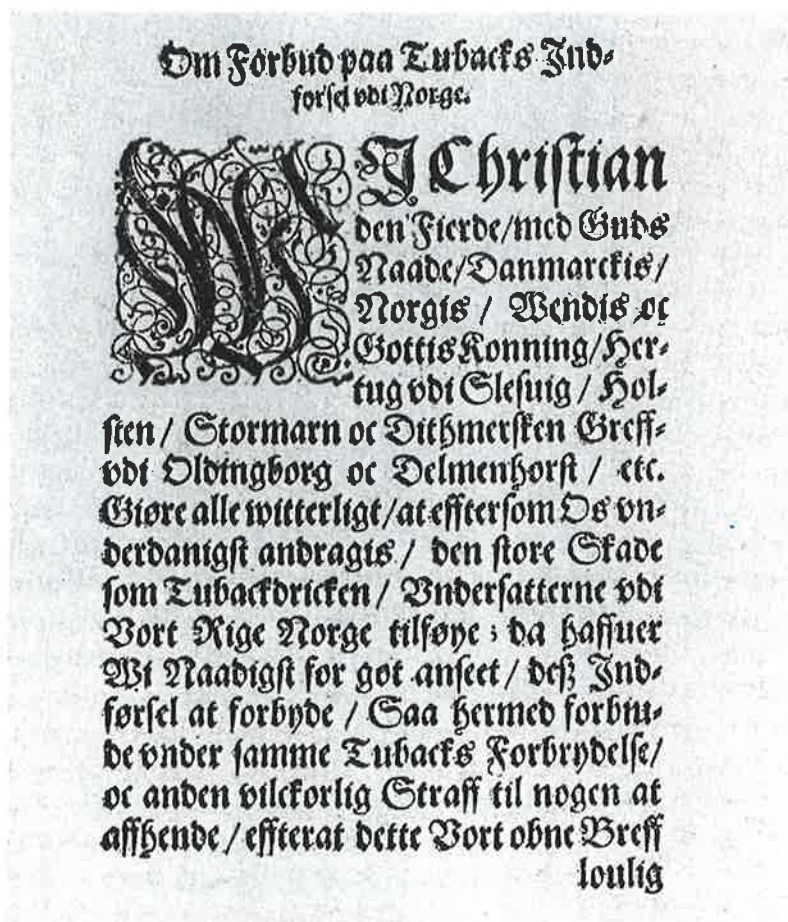
Den første pibetype var kridtpiben, lavet – ikke af kridt – men af hvidbrændt ler. Den var meget skrøbelig og gik hurtigt i stykker eller sotsede til og blev ubrugelig. Men da kridtpiben også var billig, var forbruget stort. For år tilbage udgravede man således i Stockholm et gammelt pibelager med over 1 million kridtpiber. Omkring 1750 fremkom merskumpibem og kort efter porcelænsbibem og de udkonkurrerede snart den skrøbelige kridtpibe.

– at eftersom Wi naadigst tilforne for synderlige aarsager haffde for got anseet at forbyde Thuback at maate indføris eller forbrugis: Saa haffve Wi nu Naadigst igjen, indtil paa videre Anordning samme Forbud hermed optagen oc løsgiffven, Saa Thuback igjen maa udi Norge føris dog at deraff til Oss oc Cronen skal giffves aff huer Pund til Told to Marck, som Vore Toldere skulle opberge, oc oss som for anden Told Regentskab giøre, huor efter Vore Lensmænd, Toldere oc en huer som vedkommer sig haffver at rette oc forholde – “ (Gierløff p. 58)

Den høje toldsats satte yderligere gang i smugleriet, så derfor blev satsen i 1655 reduceret og den legitime indførsel af tobak steg umiddelbart. Importen over den danske landegrænse som kun udgjorde en lille del af den samlede import, steg således fra 4.500 pund i 1652 til 67.174 pund i 1666, dvs. ca. 15 gange. Så trods kongens oprindelige modstand mod tobakken, blev den også her i landet en populær vare.

Indledningen af Chr. IV's dekret.

2. Modstand og forbud

30-årskrigen fra 1618-48 bidrog i høj grad til at sprede tobaksbrugen til Tyskland og andre dele af det indre europæiske fastland, hvor udvekslingen med fremmede folkeslag var mere begrænset end hos landene ved havene. Myndighederne troede ligefrem, at tobaksrygningen var et rent krigstidsfænomen, som ville ophøre sammen med krigen. Da det ikke skete, valgte myndighederne mange steder at gribe ind overfor tobaksbrugen, og i årene omkring afslutningen af 30-årskrigen var der forbud mod tobaksforbrug mange steder i Europa. Men hvorfor? Hvori begrundede man forbuddene? Byrådet i en tysk by udstedte f.eks. i 1651 nedenstående bekendtgørelse:

” Vi Borgmester og Rådmænd i byen Budissin bringer herved til enhvers kundskab, at eftersom der ved det ulyksalige krigsvæsen foruden allehånde misbrug og uordner også er opstået den skadelige brug af tobak, hvilken ikke blot er meget farlig for menneskenes sundhed, men tillige påfører dem, der skulle sidde på sådanne tobakshuse, alle slags ubehag, ulyst, besvær og gru ved den afskyelige røg og os og skændige tilsprøjtning med udstødninger fra nysen, næsesnydning og, med forlov at tænke, flere lignende uhumskheder, for ikke at tale om, at deres klæder gennemtrækkes af dens modbydelige stank, og at logementet forurenes hæsligt (og bord og bæk tilgrises), foruden al slags ubelejlighed, farer og skader, som erfaringen viser, mange steder er forårsaget, og hvoraf stor ulyksaglighed er opstået, og da slig anmassende tobaksdrikning dog for 30, 40 eller flere år siden, var ganske ukendt af vore forældre, og de alligevel ved drikkelag, men uden samme, fuldt ud kunne have deres lyst og tilladelige morskab og til bevarelse af deres sundhed ikke behøvede dette unyttige middel og også uden dettes brug kunne forblive raske, ja blive gamle og grå, og da det efter den genopnåede fred (for hvilken Gud den Almægtige være takket og priset) påhviler og tilkommer os som ordentlig øvrighed alvorligt at afskaffe, hvad der måtte være opstået af skændigt og skadeligt, da byder og befaler vi alle og enhver af vore borgere, indbyggere og undersåtter, især ølværter, gæstgivere, værter på håndværkerherbergerne, brændevinsudskænkerne og alle, hos hvem slig unødigt tobaksdrikning hidtil måtte have været i brug, og ikke blot dem selv og deres egne, men også deres indkommende gæster, hvem disse end måtte være, at de alle tilsammen afholder sig fuldstændig fra tobaksbrug, såvel røg- som snustobak, med den udtrykkelige anføring, at den eller de, der imod dette vort forbud fortsat måtte bruge sådan tobak, ifalder fem daleres bod, ligesom den vært, hos hvem ilden måtte være udleveret eller sat på bordet, også skal betale fem dalere til straf, og boden skal erlægges toties quoties uden henstand.“
(Molde p. 42-45)

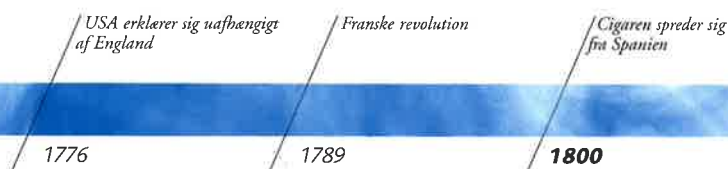
Som det fremgår af byrådets lange bekendtgørelse, blev tobakken opfattet som noget sundhedsskadeligt – ikke kun for den, der indtog tobakken, men også for omgivelserne. Bekendtgørelsen udtrykker dog, at det også er de moralske og æstetiske argumenter, der fremførtes; tobaksrygning blev knyttet til drikkeri, og det var ulækkert at folk snød næsen alle steder.

Fra slutningen af 1600-tallet var det moderne at snuse i Europa, og så skulle der igen undervises. At åbne en snusdåse, placere snusen på hånden og selve det at indsnuse var ikke bare noget man gjorde. Det var omgærdet af en række ritualer. I 1700-tallet var selve snustobaksdåsen blevet tidens måske vigtigste statussymbol, og sølvsmedene havde travlt med at efterkomme borgerskabets efterspørgsel på dåser af sølv. Snus var dog ikke kun for den velhavende del af befolkningen. Fattige snusede med samme iver, selv om de ikke brugte sølvdåser, men simple snushorn eller hjemmesnittede træbeholdere.

Selskab af tobaksdrikkere.

Samme holdning fandtes mange steder i Tyskland, og de mange lokale forbud mod tobaksrygning blev afløst af forbud, der omfattede hele fyrstedømmer. Fra Bayern 1652 og Sachsen 1653 spredtes sådanne „generalforbud“ som omfattede både tobaksrygning, handel og indførsel af tobak sig snart over det meste af Tyskland. Men effekten var tilsyneladende ringe. I 1667 skriver Hans Jakob von Grimmelshausen om brugen af tobak i Tyskland:

” Tobak bliver dels drukket, dels spist, og af nogle også indsnuset med næsen. Jeg har derfor undret mig over, at jeg endnu ikke har truffet nogen, som putter den i ørerne. Jeg har set den drukket, spist og snuset af alle stænder, fra fyrster til tiggere, fra biskopper til barberer, dem alle indbefattet. Og de er alle i stand til at sige, hvorfor de bruger den, og på hvilken måde den bekommer dem så godt: på den ene klarer den øjnene, på den anden trækker den slimen ud af hjernen, på den tredje lindrer den tandpine, på den fjerde fordriver den susen og brusen for ørerne, til den femte bringer den søvnen, på den sjette slukker den tørsten, på den syvende trækker den atter ud af kroppen alle de skader, som er kommet ind med drikkevandet, for den ottende er den gavnlig imod onde safter, for den niende er den nyttig tidsfordriv, og for den tiende er den til selskab.“

Tobakken var simpelthen så populær, så også de tyske fyrster opdagede, at tobakken kunne blive en god og sikker indtægtskilde. Allerede fra 1670 blev tobaksforbuddene igen afskaffet og i stedet blev der oprettet statslige tobaksmonopoler, som man bortforpagtede til private. I løbet af 1800-tallet blev tobaksmonopolerne igen ophævet.

Bandbullaer og dødsstraf

Mens konger og stater altså var særdeles aktive, både i fordømmelsen, men også i udnyttelsen af tobakken rent økonomisk, fortsatte kirken sin kritik ud fra mere åndelige overvejelser. Allerede de spanske og portugisiske missionærer, der fulgte med

europæernes „opdagelse“ af Amerika, blev meget provokeret af indianernes brug af planten i religiøse sammenhænge. Deres forestillinger om skærsilden og helvede med ild og røg gjorde indianernes brug af tobak suspekt, og mange af missionærerne opfattede derfor indianernes røg som tegn på, at selve Satan havde taget bolig i deres kroppe.

„De indfødte ryger lidenskabeligt på tørrede tobaksblade“, noterede den franske munk André Thevet i 1558.

I 1586 godkendte Pave Sixtus V et edikt, hvori det blev fastslået, at det for kirkens mænd måtte betragtes som en dødsynd at indtage tobak, og trods kirkens vanskeligheder ved at få de gejstlige til at overholde budskabet, blev tobaksrygningens ry ved med at være tvivlsomt i det officielle samfund.

Pave Urban III truede for eksempel i 1624 med at ekskommunikere, altså udelukke, snus-brugere fra kirkens områder, idet han mente, at brugen af snus havde for mange ligheder med seksuel ekstase. Den katolske kirke, der tidligere havde udtrykt skepsis overfor tobaksbrugen, måtte gentagne gange konstatere, at flere af kirkens egne folk begyndte at ryge. Pave Innocens X indførte i 1650 forbud mod al tobaksnydelse i Peterskirken. I hele perioden fra det første pavelige edikt i 1586 og frem til 1725, udstedte paverne med jævne mellemrum bandbiller i forsøget på at stoppe udbredelsen af tobaksbrugen.

„Alle klasser snuser fra den højeste til den laveste. Det har undertiden undret mig at iagttagte, hvorledes adelsmænd og lakajer, brændehuggere og bude, gadefejere og pedeller tager deres snusdåse frem med en vigtig mine og stikker fingrene i den.

Folk snuser så ofte, at deres næser mere ligner en dylge fejeskarn end en næse, der er så forvirrede, at de betragter snavset som en prydelse, skønt alle mennesker siden verdens skabelse har anset et snavset ansigt for usundt, så ubehersket, at de mister lugtesansen og deres helbred.“

Johan Cohausen 1720, tysk forfatter

I samfundene længere mod øst gik man hårdere til værks i forsøget på at bekæmpe tobakken. Fra 1634 og det meste af århundredet ud blev russiske tobaksbrugere forfulgt med risiko for både piskestraf, konfiskation af ejendom og udvisning til Sibirien. Enkelte fik endda skåret næsen af. I Moskva blev der oprettet et korps af tobaksvægttere, hvis opgave var at holde byen tobaksfri på grund af brandfaren. I Tyrkiet indførte Sultan Ahmed I (1603-1617) – måske med henvisning til koranen, eller måske af økonomiske grunde – et tobaksforbud, hvor gentagne overtrædelser kunne resultere i dødsstraf. Han opfattede tobaksbrugere som vantro.

En af de største tobaksmodstandere herhjemme var hof- og livmedikus Simon Paulli. I 1636 udgav han stridsskriftet: „De Tabaci Abiscu“ (Imod tobakkens misbrug), og han gentog synspunkterne i skrifterne „Flora Danica“ og „Om misbrug af Tobak og om Te“. Han havde intet imod, at man tillagde tobaksplanten medicinske egenskaber, men fastholdt samtidig, at tobaksrygning var sundhedsskadeligt.

Mange læger delte i forvejen eller blev efterhånden enige i Paulli's synspunkter: I medicinsk forstand kunne tobaksplanten bruges til at helbrede, men røget som stimulant var den farlig og vanedannende. Ved et møde på det medicinske fakultet i Paris i 1699 beskrev fakultets dekan Fagon, der også var Ludvig XIV's livlæge, således først de mange ubehageligheder som rygere måtte gennemgå, før de vænnede sig til tobakken, som for eksempel svimmelhed, og derefter hvordan tobakken gjorde rygerne afhængige:

George Sand fødes.
Forfatteren og feministen
dør i 1876

1804

Napoleons spanske hjælpetrupper bringer cigarer til Danmark

1808

Første danske cigarmager får bevilling i København

1813

” Alle øvrige nydelser bringer en mætning eller tilfredsstillelse med sig, som svækker dem i deres virkninger, kun tobakken bliver et ulyksageligt, aldrig tilfredsstillet behov. Man siger om kærligheden, at den er et forbigående epileptisk anfald. Tobakstrangen er i forhold hertil en stedsevarende epilepsi.“ (Molde p. 214)

I dag er medicinalindustrien optaget af at anvende nikotin i præparater, der kan støtte et rygeophør. Man har forladt forestillingen om, at tobakken kan bruges som egentligt lægemiddel, og i dag er der først og fremmest fokus på tobakkens sundhedsskadelige virkning. Tilsyneladende var man også optaget af dette aspekt på Fagon's tid, selv om man ikke havde samme omfattende metoder til afdækning af de sundhedsmæssige konsekvenser af tobaksrygning. Fakultetets dekan konkluderede om europæernes forhold til tobakken:

” Det af spanierne besejrede Amerika triumferede over sine erobreres hovmod ved at indplante dem sine egne sæder. Det fremskyndede derved sine nye herres død, især gennem to gaver: de veneriske sygdomme og tobaksplanten. Det ville have været bedre, om denne plante var forblevet fuldstændigt ukendt.“ (Molde p. 214)

Modstanden i USA

Måske havde det glædet føromtalte dekan Fagon ved fakultetet i Paris, hvis han havde vidst, at det land, der skaffede tobaksplanten til Europa, også blev det land, hvor modstanden mod tobaksbrug blev stor. Kristne puritanere i Amerika fremsatte flere steder en række forslag til at begrænse brugen af tobak. De betragtede ligesom den øvrige kirke tobaksrygning som tidsspilde og dovenskab, og da man i deres særlige variant af kristendommen kun var rigtig troende, når man var flittig – ja, så var det bedst at holde sig fra tobakken. I Connecticut tog man konsekvensen af denne opfattelse, og klassificerede tobaksrygere i samme gruppe som lystjægere og dagdrivere, og i staten Massachusetts forbød man allerede i 1632 tobaksrygning.

En af de første anti-tobaksbevægelser begyndte efter, at Dr. Benjamin Rush fra Philadelphia i 1798 udsendte det første amerikanske dokument vendt mod tobakken. Karen Ellen Spannow skriver i sin bog: „Menneskene og tobakken“:

” I skriftet var der, udover beskrivelser af tobakkens katastrofale virkning på maven, mundhulen og nervesystemet, hovedsageligt lagt vægt på at skildre, hvordan tobaksnydelsen forledte til overdreven brug af spiritus. Eftersom tobaksforbrug, enten man røg eller tyggede, fremkaldte tørst, og tobakssmagen betød, at vand ikke kunne tilfredsstille denne tørst, skabte det trang til stærke drikke. Derfor var vejen til social nedtur brolagt med tobak.“ (p. 202)

Et andet væsentligt skrift var „A new Counterblast“, der blev offentliggjort i 1861. Heri beklagede Thomas Wenworth Higginson, forfatter og kendt modstander af sla-

veriet, at Amerika måtte regnes for det land i verden, som havde det største tobaksforbrug.

De amerikanske modstanderes argumenter blev gentaget overalt i den vestlige verden. Fælles for argumenterne var, at der var kritik af tobakkens giftighed for den menneskelige organisme – en giftighed, der også blev fremhævet i forbindelse med de abstinenser, som tobaksafvænnning ville medføre. Karen Ellen Spannow citerer her en dr. Tralls, som ganske malende beskriver disse frygtelige pinsler:

”Ånder og trold, spøgelse og syner jager den abstinentes hjerne. Orme og slanger i alle former, farver og størrelser danser rundt i rummet nynnende tobakkens pris, og hver morgen vil den, der har bestemt sig til at opgive tobakken finde det næsten umuligt at tænke på andet.“ (Spannow p. 204)

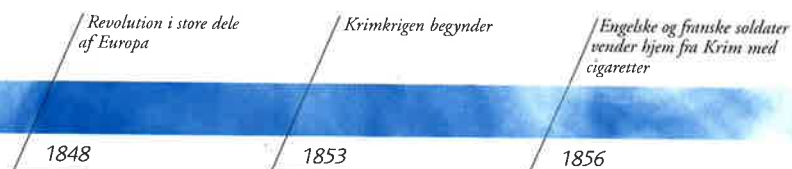
Ud over at understrege nikotins giftighed blev det uæstetiske aspekt ved tobaksbrug stærkt understreget, ligesom også sygdomme relateret til tobak blev nævnt. Dr. Joel Shew's liste på 87 tobaksbetingede sygdomme fra midten af 1800-tallet nævner bl.a. sindssyge, kræft, gigt, forstoppelse og impotens.

Spørgsmålet om tobakkens skadevirkninger blev taget op i det engelsksprogede lægetidsskrift: „The Lancet“ i 1856-57, hvor omkring 50 læger debatterede tobakkens indflydelse på helbred og sindstilstand. Fra de mere ekstreme forestillinger om, at mænd blev skaldede og at kvinder fik overskæg af at ryge, drejede debatten sig også om f.eks. rynker og ufrugtbarhed, som idag er nogle af de konsekvenser, lægevidenskaben peger på.

Den amerikanske anti-tobaksbevægelse blomstrede op, da cigaretterne omkring slutningen af 1800-tallet kom frem. De amerikanske tobaksmodstandere fik uventet opbakning fra cigarmagerne, der frygtede konkurrencen fra cigaretterne og fra tobakshandlerne, som ikke ville sælge cigaretter pga. den lavere fortjeneste.

Bevægelsen havde vind i sejlene. I 1890 havde 26 stater indført forbud mod at sælge cigaretter til mindreårige, og omkring 1900 var det herudover forbudt at sælge cigaretter til voksne i 4 stater. I 1909 havde 10 amerikanske stater indført totalt forbud mod at sælge, fabrikere og besidde cigaretter.

I 1899 dannede Lucy Gaston Page, Chicago, foreningen „Anti-Cigarette League“ – en forening, der havde op mod 300.000 medlemmer to år efter. Afsløringen af, at tobaksindustrien forsøgte at bestikke politikere til at stemme imod et cigaretforbud fik bevægelsen til at vokse. New York Times bragte i 1909 en artikel om cigarettens skadelige virkning som betød, at flere arbejdsgivere nægtede at ansætte rygere, og i 1916 udgav Henry Ford, som skabte den første masseproducerede bil, anti-cigarettpjecen „Sagen mod den lille hvide slavehandler“ (Spannow p. 209), som også skabte stor opmærksomhed.

3. Cigaretterns århundrede

De amerikanske forbud varede ikke evigt. Både 1. og 2. verdenskrig var i høj grad med til at vende stemningen til fordel for cigaretterne og gøre dem populære som aldrig før, og på mange måder blev det 20. århundrede cigaretternes århundrede. Men hvad har cigaretter med krig at gøre og hvorfor gik anti-tobaksbevægelserne i opløsning?

Sammenhængen mellem cigaretternes udbredelse og lande i krig var set før i Europa. Papircigaretten blev formentlig opfundet af spanierne i løbet af 1700-tallet og bredte sig i starten af 1800-tallet herfra langs Middelhavet til bl.a. Ægypten, Tyrkiet og Rusland. Dens europæiske gennembrud kom med Krimkrigen fra 1853-56, hvor mænd fra forskellige nationer kom i kontakt med hinanden. På slagmarken så engelske og franske soldater både deres tyrkiske allierede og russiske fjender ryge tobak rullet ind i papir, og efter krigen bragte de deres vane med hjem og var med til at sprede brugen over hele Europa. Herfra kom de til USA.

Under 1. verdenskrig sørgede hærledelsen på begge sider af fronten for at soldaterne i skyttegravene havde rigelige mængder af cigaretter. I årene efter 1. verdenskrig smuldrede anti-tobaksbevægelsens popularitet. Da de sejrende amerikanske soldater vendte hjem med cigaretter i mundvigen blev det simpelthen opfattet som usolidarisk at være imod cigaretter, og i forlængelse heraf blev et klassisk image knyttet til cigaretten: Den blev et symbol på fred og frihed.

Under 2. verdenskrig steg cigaretforbruget enormt, det hang blandt andet sammen med at de amerikanske tropper i udlandet blev forsynet så rigeligt med cigaretter. Præsident Roosevelt sørgede for at tobak blev klassificeret som en væsentlig afgrøde, og at tobaksdyrkerne fik bistand til at sikre et maksimalt udbytte. Cigaretter blev sendt

afsted til udstationerede amerikanske soldater i så store mængder, at cigaretter indgik som valuta på det sorte marked.

Helt frem til 1947 blev cigaretter i dele af Europa det brugelige betalingsmiddel, eftersom cigaretter var den mest stabile valuta på markedet.

Engelske marinesoldater, der deler cigaretter ud til smøghungrende danskere, maj 1945.

Kvinder og tobak

Men også kvinderne har haft en central rolle i cigarettens stigende popularitet og udbredelse op gennem 1900-tallet.

Da tobakken i 1500-tallet blev introduceret i Europa som en medicinsk nytteplante, blev den i begyndelsen brugt af begge køn som behandling mod hoste, hovedpine, hudsygdomme og meget andet. Som nydelsesmiddel var den generelt meget mindre udbredt blandt kvinder – selv om enkelte selvstændige og velhavende kvinder i 1600-tallets Europa „drak“ pibe. I Frankrig, hvor snus blev mode midt i 1600-tallet, var det dog almindeligt, at overklassens kvinder også tog en pris snustobak.

I 1700-tallet snusede kvinderne på lige fod med mændene. Den tyske forfatter Johan Cohausen skrev om situationen i 1720: „Begge køn snuser, for moden har bredt sig til damerne; de fornemste damer begyndte og nu efterabes de af vaskekonerne“ (Bardenfleth p. 55). Men da snus gik af mode omkring 1800, blev der især set skævt til de snusende kvinder. Kvinder, der værnede om deres renommé, måtte kvitte tobakken – for cigar og piberygning var forbeholdt mændene.

Det maskuline image, som knyttede sig til pibe og cigar, slog på det tidspunkt særligt stærkt igennem og gjorde rygning uforeneligt med 1800-tallets romantiske kvindeideal. De to erhvervsgrupper, der havde haft størst betydning for udbredelsen af piberygning, var soldater og sømænd, og deres farefulde og barske tilværelse betød, at deres personlige vaner, herunder også deres tobaksforbrug, blev set som udtryk for mandighed. Overgangen fra dreng til mand blev således traditionelt markeret ved, at man blev budt på tobak. Kvinder som røg var derimod længe et yndet motiv for karikaturer.

En anvisning fra omkring 1750 beskriver detaljeret, hvordan snusdåsen skal bydes i et selskab:

1. Tag tobaksdåsen med venstre hånds fingre
2. Bring den i den rigtige position i hånden
3. Bank med fingeren på tobaksdåsen
4. Luk tobaksdåsen op
5. Tilbyd selskabet tobaksdåsen
6. Tag tobaksdåsen tilbage igen
7. Hold stadig tobaksdåsen åben
8. Saml tobakken i dåsen, idet De banker med fingeren på siden af den
9. Tag forsigtigt tobakken med højre hånd
10. Hold tobakken et øjeblik mellem fingrene, før De fører den til næsen
11. Før tobakken til næsen
12. Snus lige meget med begge næsebor uden at skære grimasser imens
13. Nys, host og spyt
14. Luk tobaksdåsen“

Andre kilder peger på, at det på den tid var vigtigt at være diskret og elegant i sin måde at nyse, sprutte og spytte på.

George Bizets populære opera „Carmen“ om en spansk cigarrullerske

1875

I Chicago grundlægges „Anti-Cigarette League of the World“

1899

Cigaretten bliver dominerende rygeredskab

1900

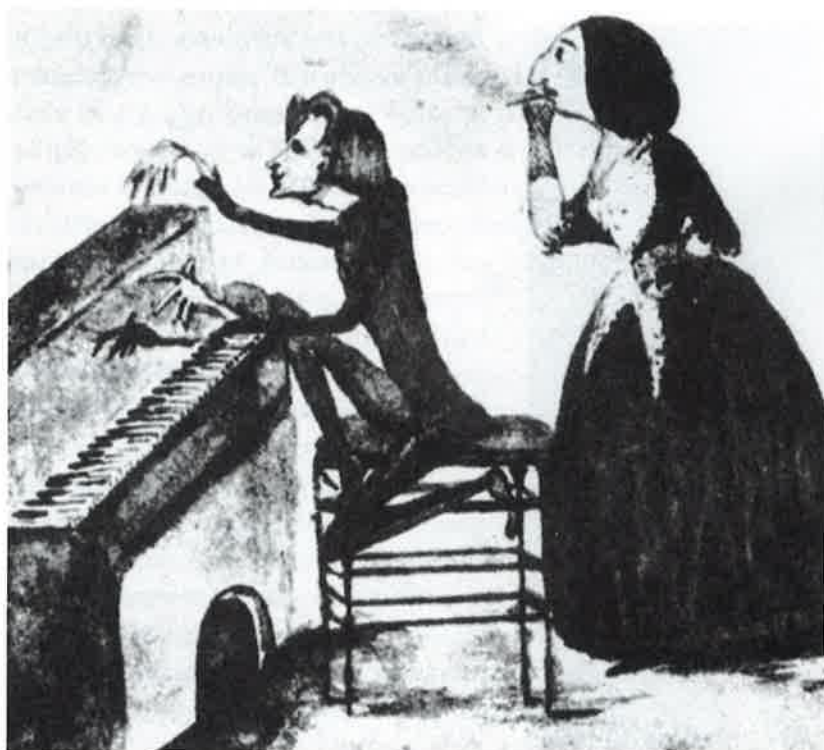
Ung pige, der får sin cigar antændt af en herre.

I 1800-tallet fik tobaksrygningen derfor en symbolsk betydning for kvindefrigørelsen. „Blåstrømper“ røg demonstrativt offentligt og i en tysk avisartikel fra 1840'erne stod der:

” Kvindeemancipationen skrider bemærkelsesværdigt fremad i Tyskland, især i Berlin, Tysklands mest intelligente by. Den har de mest overraskende resultater. I de strålende kredse i nævnte by udtaler 19-20-årige piger sig om Guizot og Thiers, om kammer- og husundersøgelseslove, med en sikkerhed, der grænser til det fabelagtige. Mange af disse miniature-George-Sand'er forsmår heller ikke cigaren; fornylig skete det endda, at en elegant dame standsede en herre med en brændende cigar på åben gade for at tænde sin egen. Det ser lovende ud! Det varer sikkert ikke længe, før de tager bukser på, med ridepiskan driver mændene ud i køkkenet og ammer deres børn til hest! En bagatel for de emanciperede! Et offentligt damekaffehus vil også snart blive indrettet, og der skal debatter om kvindernes forhold sættes i gang, små cigarer ryges, de nyeste tidsskrifter læses, kort sagt – der skal føres et herreliv. Hvor vil de berlinske ægtemænd glæde sig, når de trykker deres elskende hustruer med brændende cigarer til deres bankende hjerter! I hvert fald – fy for pokker!“ (Schivelbusch p. 72)

Den kvinde, der her drages paralleller til er George Sand som var et pseudonym for den franske forfatterinde Aurore Dudevant. Hun var især kendt for sin frimodige måde at erklære sig samme rettigheder til livsudfoldelse som mænd; hun var en af tidens mest kendte cigarrygende kvinder.

Karikatur af den cigarrygende forfatterinde George Sand med pianisten Franz Liszt.

Den første tyske cigarfabrik blev etableret i Hamborg i 1788 og snart efter blev de første cigarer importeret til Danmark. I 1813 fik en dansk tobaksspinder privilegium til at nedsætte sig som cigarmager i København. Cigaren slog dog først igennem her i landet i 1830'erne.

Set i bakspejlet betød 1800-tallets ændring af synet på mænd og kvinders rygning, at de kvinder, der senere gjorde oprør mod det patriarkalske samfund, brugte tobakken som våben og frihedssymbol. Fra de få oprørske bredte røgen sig til stadigt større grupper af kvinder, som ønskede selvstændighed og ikke mindst ønskede at demonstrere den åbent. Eftersom cigareten vandt frem i samme tidsrum (og eftersom den dermed ikke på forhånd var knyttet til mandighed) blev det i høj grad denne form for tobaksrygning, som kvinderne allierede sig med.

Spanierne var de første europæere, der fik smag for cigarer. Allerede i 1614 gjorde den spanske kong Philip III, Sevilla til verdens tobakscentrum. For at undgå, at markedet blev oversvømmet af tobak, besluttede han, at al tobak dyrket i spanske kolonier skulle fragtes til Europa via Sevilla. I lang tid fremover havde byen status som tobakscentrum, og det var også i Sevilla, at de første cigarer blev produceret. Spanierne havde lært sig cigarrullekunsten af cubanerne, og i allerede i 1720 anlagdes en cigarfabrik i Sevilla.

I USA har 10 stater indført totalt cigaretforbud

1909

1. Verdenskrig begynder

1914

Kvinder opnår valgret i Danmark

1915

Maleri af Johann Baptist Reiter: „Die Emanzipierte“ fra cirka 1850.

Reklame fra omkring 1907.

Først efter år 1900, hvor cigaretindustrien for alvor fik vind i sejlene, begyndte kvinders tobaksrygning så småt at blive nogenlunde god tone (det er hverken før eller siden blevet alment accepteret, at kvinder røg pibe eller cigar, så cigaretterne var så at sige kvindernes, selv om de danske kvinder har haft et særligt forhold til at ryge cerutter). Ændringen afspejlede sig forskellige steder i samfundet: Der blev indrettet særlige rygekupeer og rygeværelser til kvinder. Og europæiske cigaretproducenter begyndte fra begyndelsen af 1900-tallet at bruge kvinder i deres annoncer. Men det var stadig uhørt, at kvinder røg på offentlige steder og på gaden. Så sent som i 1904 blev en kvinde i New York arresteret, fordi hun havde røget i en bil på Fifth Avenue.

I 1920'erne skabte George Washington Hill sensation med sin markedsføring af cigaretmærket Lucky Strike. Navnet Lucky Strike stammer fra et pibetobakmærke fra 1871, som refererer til guldgraverdagene og drømmen om den store gevinst. I 1916 lancerede man cigaretten Lucky Strike, i løbet af de første 18 måneder stod den for 11% af det amerikanske cigaretmarked, men da markedsandelene faldt til 6% kort efter, måtte der gøres noget. I begyndelsen af 1920'erne blev der pustet nyt liv i mærket, og i 1925 var Lucky Strike blandt de tre mest solgte mærker i USA, der tilsammen stod for 80% af omsætningen. Det reklamefremstød, der for alvor fik sat gang i salget var annoncer hvor „real live American women“ blev fremstillet.

Kampagnen var et målrettet forsøg på at få kvinderne til at tage cigaretterne til sig for alvor. I appellen til kvinderne blev der slået på argumenter om at bruge cigaretter til vægtkontrol – et argument, der tilsyneladende allerede i 1928 havde tag i kvinder: „Reach for a Lucky instead of a sweet“.

Mild som maj og sej som en cowboy

Reklameindustrien har i det hele taget ydet et væsentligt bidrag til cigaretternes popularitet. Cigaretterne blev oprindeligt solgt over butiksdisen i en pose eller bare pakket ind i et almindeligt stykke papir. Sandsynligvis blev de første cigaretpakker opfundet i USA i 1870'erne, og ca. ti år senere findes de første danske cigaretpakker. Den mest kendte af de første danske cigaretpakker er fra 1892: „Jubilæums Cigaretter“, der blev fremstillet i anledning af Christian IX's og dronning Louises guldbryllop. Med cigaretpakken havde hver enkelt producent lejlighed til at udvikle netop det koncept, som de mente ville tiltrække kunderne. Udviklingen af cigaretpakker foregik parallelt med muligheden for at gøre reklame via dagblade og magasiner, som i starten var annoncer med generelle lovprisninger af tobaksvarerne, men fra 1880'erne reklamerer for navngivne tobaksvarer.

Fra begyndelsen af 1900-tallet bliver tobaksreklamerne et studie i historien om cigarettens globalisering og historien om, hvad annoncører af hvilken som helst kommerciel og masseproduceret vare kunne lokke forbrugeren til at købe. Ligesom på området for vaskepulvere har også cigaretproducenterne været tvunget til at omgærde hver enkelt mærke med en ganske særlig illusion, fordi cigaretter trods varianter groft sagt smager meget lig hinanden. Reklamerne blev med andre ord brugt i en markedsføring, som tillagde det enkelte mærke en ganske bestemt stil og forbrugerappel nøje afstemt efter forbrugernes behov.

Et eksempel på effektiv markedsføring kendes fra mærket Marlboro. I 1924 begynder Philip Morris at reklamere for Marlboro på en måde, der skal øge cigaretsalget blandt kvinderne. „Mild som maj“, hedder kampagnen. Den bliver ikke nogen succes, og Marlboro sælger stort set ingen cigaretter. I 1954 forsøger man sig igen – nu som filtercigaret, hvilket var et relativt nyt fænomen. Med mændene som målgruppe bliver mærket „Marlboro“ solgt under betegnelsen: „Marlboro Cowboy“. Ved lanceringen har Marlboro en kvart procent af det amerikanske marked. Da kampag-

Annonce fra 1930.

Cigaretterne blev oprindeligt købt i løs vægt eller i uanselige pakker og blev af rygeren lagt over i cigarettetuier. Men gradvist gik man over til at sælge cigaretterne i pakker, og efter 2. Verdenskrig og frem til den dag i dag har man roget „fra pakken og i munden“.

Cigaretter indføres i de amerikanske soldaterstationer

1917

Første internationale Anti-Tobaks-Kongres afholdes i København

1920

Første tobaksreklamer målrettede på kvinder

1927

Reklameplakat fra 1969.

nen „Come to where the flavour is. Come to Marlboro country.“ lanceres i 1964, begynder salget af Marlboro at stige med 10% om året. I 1972 er det verdens mest solgte cigaretmærke.

Marlboro har op gennem århundredet også appelleret til gruppen af unge piger. Læsere af Superman ved, at den kvindelige hovedrolle Lois Lane aldrig har røget i serien, der startede i 1930'erne. Men i 1980 køber Marlboro for et beløb på ca. 42.000 dollars 22 eksponeringer af Marlboros logo i Supermanfilmen over tegneserien, og Lois Lane, som på det tidspunkt er en stærk rollemodel for teenagepiger, begynder at ryge Marlboro Lights.

Markedsføringen af cigaretter har også bestået i at imødegå kritiske røster om tobakkens skadelighed. I 1943 annoncerede Philip Morris i det anerkendte medicinske tidsskrift: National Medical Journal, med følgende tekst:

„La' vær' med at ryge“ er et råd, som er svært for patienter at sluge. Må vi foreslå: „Ryg Philip Morris?“ Tests har vist, at tre ud af hver fjerde tilfælde af rygerhoste stoppede ved at skifte til Philip Morris. Hvorfor ikke undersøge resultaterne selv?“

Og i 1954 kørte bladet Life Magazine en kampagne med cigaretreklamer, hvor underteksten lød: „Lige hvad lægen ordinerede.“ Reklamerne fortæller os, at tobaksindustrien på dette tidspunkt må have haft behov for at imødegå en stigende kritik af deres produkt.

Annonce fra 1950'erne.

4. Modstand og forbud i 1900-tallets Danmark

Forbruget af cigaretter steg eksplosivt i begyndelsen af 1900-tallet i hele den vestlige verden. I kølvandet på denne stigning fulgte en ny form for modstand mod tobaksrygning. Omkring 1906 udgav den danske Landsforening „Bort med Tobakken“ en række pjecer og skrifter. Og i 1920 blev den første internationale Anti-Tobaks-Kongres afholdt i København.

I 1942 blev Cancerregisteret i Danmark oprettet på forslag af dr. med. og kræftforsker Johannes Clemmesen. Registeret hørte til under det, der dengang hed Landsforeningen til Kræftens Bekæmpelse, og det blev forbillede for en række institutter i andre lande. En af registerets første opgaver var omhyggelig statistisk bearbejdning af indsamlede materialer om f.eks. lungekræft.

Lungekræft, som i dag forårsager flere dødsfald, end nogen anden kræftform, blev tidligere anset for at være en meget sjælden form for kræft. Da amerikanske læger i 1912 gjorde opmærksom på, at der var et stadigt stigende antal tilfælde af lungekræft, var der ikke mange, der reagerede, og dem, der gjorde, mente, at det udelukkende skyldtes bedre undersøgelsesteknikker: At man simpelthen kunne registrere flere tilfælde pga. de forbedrede teknikker.

I 30'erne kom der øget fokus på kræftsygdomme, efter at man havde fået bugt med tidligere sygdomme som f.eks. tuberkulose. Men stigningen i lungekræfttilfælde kunne stadig ikke forklares. Clemmesen gik i gang med at undersøge stigningen og indsamlede data over tilfælde af lungekræft fra 1943-47. Mange hypoteser blev opstillet, indtil Cancerregisteret til sidst undersøgte statistikker over produktion og salg af cigaretter i perioden ca. 20 år forinden og fandt ud af, at stigningen i lungekræfttilfælde svarede til en stigning i produktion og salg af cigaretter umiddelbart efter 1. verdenskrig. Og da man vidste at lungekræftens latenstid, dvs. den tid det tager at udvikle sygdommen, er ca. 20 år, mente man, at sammenhængen var værd at undersøge nærmere.

Man havde svært ved at tro, at det var en ren tilfældighed, og indkaldte til en International Lægekongres i Belgien i foråret 1952. Selv om forskellige forskere tidligere havde haft mistanken, var det første gang, man offentligt satte forbindelsen mellem cigaretter og lungekræft på dagsordenen, og kongressen var på alverdens avisforsider.

Samtidig dukkede spørgsmålet om sammenhængen mellem cigaretter og lungekræft for alvor op i mange andre lande. I november 1951 begyndte de to engelske læger Richard Doll og Bradford Hill en meget omfattende undersøgelse: De sendte næsten 60.000 spørgeskemaer ud til lægekolleger, hvor de udspurgte dem om deres rygevaner. Undersøgelsen løb over næsten 40 år, og har været et meget stort bidrag til forskningen indenfor området. Også i USA blev der sat tilsvarende undersøgelser i gang – dog med ca. 210.000 udspurgte.

I 1953 offentliggjorde de amerikanske kræftforskere Everts Graham og Ernest Wynder resultaterne af et forsøg: De havde ladet en maskine ryge tusinde cigaretter.

Den tjære, der samlede sig i apparatet, havde de penslet på ryggen af mus. Musene havde derefter udviklet hudkræft. Hudkræft og lungekræft er som kræftform meget lig hinanden, hvilket var en medvirkende årsag til at lægerne offentliggjorde deres konklusion: Cigaretrykning er formentlig årsag til ca. 95% af alle tilfælde af lungekræft!

Evarts Graham, der selv havde røget den sidste cigaret den dag, da hans mus viste tegn på kræft, udtalte i forlængelse af sin opdagelse: „Cigaretfirmaerne prøver at få folk til at ryge flere cigaretter. Især vil de have fat i de unge – dem, som om 20 år eller så vil være blandt kræftpatienterne. Man må håbe, at fabrikanterne vil føle så megen forpligtelse og især udvise så megen sund sans, at de vil støtte forskningen.“ (Schrøder p. 84)

Dr. Evarts Graham
med sin rygemaskine.

Reaktioner og konsekvenser

Bestyrelser og direktører for tobaksfabrikker reagerede omgående med udtalelser om, at der var tale om to gale forskeres påstand, som ingen anså for sandsynlig, og at lungekræft lige så godt kunne skyldes forurenede luft over byerne eller alt muligt andet. Og producenterne var ikke alene om denne reaktion. Masser af mennesker røg uden at ane, at det var forbundet med stor sundhedsfare. I USA røg befolkningen i 1940 næsten dobbelt så mange cigaretter som i 1930, og i Danmark var 77% af mændene og 40% af kvinderne i 1953 rygere.

Sideløbende med den stigende naturvidenskabelige dokumentation for sammenhængen mellem tobaksrygning og lungekræft, begyndte der i 1950'erne også at være fokus på tobaksrygningsens vanedannende virkning. For første gang blev tobak sammenlignet med brug af narkotika. I 1954 udgav tyskeren Kurt Polisch bogen: „Tabak. Betrachtungen über Genuss- und Rauschpharmaka“. Interessen for at der i tobak måtte findes et eller flere vanedannende stoffer begyndte at tage fat.

Tobaksindustrien var selvfølgelig bekymrede for resultaterne af de forskellige undersøgelser og begyndte at produktudvikle cigareten for at imødegå kritikken om tobakkens sundhedsskadelighed. Dermed blev filtercigaretten lanceret. Da Kent-cigaretten introduceres med filter i 1952, fortælles det på pressekonferencen, at filteret „giver den største sundhedsbeskyttelse i cigarettens historie“, og det var åbenbart et budskab, der solgte. Filtercigaretten blev hurtig populær: I starten af 50'erne var 2% af cigaretterne i USA med filter; i 1960 var der filter på ca. 50% af cigaretterne og i 1979 var 90% af de cigaretter, der solgtes i USA, filtercigaretter.

I 1953 blev den første filtercigaret introduceret i Danmark. Prince, den største danske cigaretsucces nogensinde, blev lanceret af Chr. Augustinus Fabrikker i 1957, som en opfølgning på mærkerne King's (1946) og Queens (1948). I 1961 fusionerede Chr. Augustinus med C.W. Obel fra Aalborg og R. Færch i Holstebro og blev til Skandinavisk Tobakskompagni. Reklamerne for den nye filtercigaret fremførte, at den havde „fuld tobakssmag“, dvs. smagte ligesom en rigtig cigaret; de hidtidige danske filtercigaretter havde været meget milde. Kampagnen blev en succes, og blev fulgt op af det slogan, som Prince er blevet berømt for: „Jeg er også gået over til Prince“ – et slogan, der i dag også er kendt på andre sprog.

Udviklingen fra pibe til cigaret er blevet set som et udtryk for en stadig mere fortravlet tilværelse. Piberygningen kræver et helt arsenal af redskaber og greb, før piben er rygeklar. Med cigaren skete der en tempoforøgelse, man skulle bare skære spidsen af og stikke cigaren i munden. Cigaretten repræsenterede endnu en fremskyndelse. Den leveres lige så færdig som cigaren, men kan ryges på betydeligt kortere tid.

Announce med skuespillerinden Lilly Broberg fra 1958.

I 1964 udkom den såkaldte Terry-rapport – opkaldt efter chefen for det amerikanske sundhedsministerium, dr. L.K. Terry. Den var på mange måder en milepæl for offentlighedens viden om nikotin og tobaksrøgs indflydelse på den menneskelige organisme. Terry-rapporten gav anledning til – eller kunne man sige, gjorde det nødvendigt, at tobaksindustrien udviklede nye slags cigaretter, der imødekom kritikken. I årene efter introduceredes f.eks. nikotinfattige cigaretter, lavkondensat-cigaretter, mere effektive filtre, porøst cigaretpapir.

I 1966 begyndte amerikanerne at mærke cigaretpakkerne med en tekst om cigaretternes sundhedsskadelige effekt. Der gik mange år før dette satte sig igennem i Danmark; vi skal helt frem til 1986, hvor Tobaksindustrien og Indenrigsministeriet indgik en frivillig aftale om, at nikotinindhold og tjæreindhold i cigaretterne skal påføres pakker, ligesom der skal være en tekst, der indeholder denne ordlyd: „Advarsel: Sundhedsstyrelsen påpeger, at tobaksrygning er sundhedsskadelig“.

I årene efter var der megen snak både blandt lægfolk og fagfolk om effekten af Sundhedsstyrelsens advarsel. Holdningerne spændte fra „lad mig dog være i fred med mine smøger“ til „når de får sandheden at høre holder de nok også op“. Det danske Tobaksskaderåd, Hjerteforeningen og Kræftens Bekæmpelse genoptog år senere diskussionen, da man som led i en rygestop-kampagne udgav nogle klistermærker, der i format mindede om de velkendte advarsler fra Sundhedsstyrelsen, men som med nye vinkler søgte at invitere til eftertanke.

**RYG STÆRKT
DØ UNG**
I 1998 dør 12.000 danskere af rygning

Undskyld, men
Light cigaretter giver
også lungekræft

Rygning virker præventivt:
**Du får sværere
ved at få børn**

**“Mor, jeg vil
også ryge, når
jeg bliver stor”**

ULTRA LIGHT?
KAN DU IKKE LIGE SÅ
GODT HOLDE OP?

VIL DU HELLERE
HOLDE OP?
RING 80 31 31 31

Klistermærker fra STOP 98-kampagnen.

I Danmark søgte staten og forskellige interesseorganisationer fra 1970'erne og frem at bruge oplysningskampagner til at udbrede kendskabet til konsekvenserne af tobaksrygning. I 1987 nedsatte den daværende regering et statsligt, uafhængigt og sagkyndigt Tobaksskaderåd, fordi folketinget ønskede at opprioritere tobaksområdet i det forebyggende arbejde på sundhedsområdet. Tobaksskaderådet fik sat skub i nogle landsdækkende kampagner, de første initiativer hed: „Røgfri årgang“ – henvendt til skolebørn, og „Giv røgen en pause“ – en kampagne henvendt til arbejdspladser. Nu var det argumenter som det sundhedsskadelige i passiv rygning, der kom på banen. Kort efter at Tobaksskaderådet var blevet nedsat kom i december 1987 et cirkulære fra folketinget om sikring af røgfri miljøer i statslige lokaler og transportmidler.

I begyndelsen af 70'erne tog Tobaksindustrien initiativ til at lave en aftale med Indenrigsministeriet, der drejede sig om begrænsninger i markedsføring af tobaksvarer: At markedsføring af en tobaksvarer „ikke (må) anvende gengivelse af børn, unge eller andre personer, der giver indtryk af at være under 30 år“. Når industrien havde interesse i at indgå en sådan aftale, var det for at imødekomme den holdning, der blev mere og mere udbredt, nemlig at det blev anset for politisk ukorrekt at forføre børn og unge til at begynde at ryge.

Industriens modtræk til den frivillige aftale – som den selv havde taget initiativ til – var at pille mennesker ud af annoncerne. I nyere tid er en serie raffinerede og subtile annoncer for især mærket Kings blevet udfærdiget i et sprog, der i høj grad har appel til yngre generationer.

Den medicinske og sociologiske forskning på tobaksområdet blev mere intens op gennem 1980'erne og 90'erne. I 1994 udgav Sundhedsministeriet en rapportserie om danskernes middellevetid – her var hovedkonklusionen, at danskernes forventede levetid er stagnerende. Ord som livsstilssygdomme kom på folks læber, og der kom stigende fokus på tobaksrygningens betydning for den stagnerende levetid. I 1995 blev det førnævnte cirkulære om røgfri miljøer ophøjet til lov. Samme år begyndte en storstilet kampagne – STOP 95, der henvendte sig til rygere, der ønskede at holde op. Kampagnens initiativtagere var Kræftens Bekæmpelse, Hjerteforeningen og Tobaksskaderådet. Det var en kampagne, der henvendte sig til offentligheden via medier med tilbud om hjælpemidler til rygestop, og uddannede en mængde mennesker, primært fra sundhedssektoren, til „rygestopinstruktører“ – folk der kunne hjælpe andre med at holde op med at ryge.

Ugebladsreklame fra 90'erne.

Filtercigaretten Prince – med „fuld tobaksmag“ – introduceres i Danmark

1957

USA's sundhedsministerium udsender Terry-rapporten

1964

I USA indføres mærkning på cigaretpakker om sundhedsskadelig effekt

1966

Flere og flere private virksomheder i Danmark begyndte at tilbyde røgfri arbejdspladser og rygeafvænningskursus til medarbejderne – røgfrie miljøer begyndte tilmed at blive anset for et personalegode. Denne udvikling havde stået på i årevis i USA, hvilket gjorde det forholdsvist ukompliceret for den amerikanske præsident Clinton, omgående efter valget til præsident i 1993, at forbyde al rygning i Det Hvide Hus. Burgerkæden McDonalds forbød året efter rygning i alle deres restauranter i USA.

USA var på mange måder mere aggressiv i sin måde at håndtere tobaksmodstanden på end resten af den vestlige verden. Strategien var i høj grad at gøre tobaksindustrien til fjende. Staten Mississippi sagsøgte som den første amerikanske stat tobaksfirmaer og forlangte, at de skulle være med til at finansiere udgifter, der var forbundet med skader som følge af rygning. Flere stater fulgte efter. Denne måde at håndtere sagen på, førte til, at fremtrædende folk indenfor den amerikanske tobaksindustri i 1997 erkendte, at rygning kan give kræft.

I Danmark og i Europa gik modstandere af tobaksrygning anderledes dialogpræget til værks. En strategi, der førte til at udviklingen gik hen imod at betragte forebyggelse af rygningens skader som et offentligt anliggende. I løbet af 1980'erne og 90'erne blev denne holdning efterhånden betragtet som ganske selvfølgelig. Den Europæiske Union blev optaget af at lovgive på området og yde økonomisk støtte til forskning af og oplysning om tobaksrygningens sundhedsskadelige virkninger. Samtidig med denne indsats blev der paradoksalt nok ydet betydelig støtte til landbrugsforskningen for at fremme nye dyrknings- og produktionsmetoder af tobak. EU havde således en særlig pulje penge, hvor 1% af den støtte, der blev givet til landbrugsforskningen indenfor tobak, blev uddelt til oplysningstiltag om tobakkens skadelige virkninger.

Nyeste forskning peger på, at det ikke er mindre sundhedsskadeligt at ryge filtercigaretter og „milde“ cigaretter end at ryge andre slags cigaretter. Rygeren suger ubevidst lidt kraftigere på de „milde“ filtercigaretter for at opnå den mængde nikotin, som skal til for at tilfredsstille en nikotinafhængig ryger. I dag er der ingen, der sætter spørgsmålstegn ved tobaksrygningens sundhedsskadelige og afhængighedsskabende virkning – det er der i vide kredse konsensus om. De færreste synes, det er besynderligt, når rygere anbefales nikotinprodukter som hjælp til rygeophør, eller når læger taler om at kalde sygdommene kronisk bronkitis og KOL for „rygerlunger“.

I disse år arbejdes der i EU på at lægge pres på tobaksindustrien, så der kommer information om tilsætningsstoffer i cigaretter og anden rygetobak. Det forventes, at der indenfor en årrække bliver lovgivet

om, at varedeklarationer på tobaksvarer skal være tilgængelige for forbrugerne. I skrivende stund er der kun regler for at tobakken skal deklareres for kondensat (tjæreindhold) og nikotin.

Antireklame fra www.adbusters.org

Der lægges op til yderligere begrænsninger i tobaksindustriens muligheder for at markedsføre tobaksprodukter, i det EU fornyligt har vedtaget et direktiv, der helt forbyder annoncering. Endelig er det danske folketing ved at forberede nogle lovforslag der strammer op om røgfrie miljøer. Reglerne for røgfri miljøer forventes også at blive udvidet til måske at omfatte flere begrænsninger i rygning, hvor børn og unge færdes.

Hver tredje dansker over 13 år er stadig ryger i år 2000. Men tallet er gennem den sidste del af 1900-tallet faldet drastisk. Tænk tilbage på 50'ernes Danmark, som vel er den periode – i den historie vi kender – hvor der blev røget mest. Flest mænd er holdt op; fra 77% i 1953 til 32% i 1998. Kvinderne fulgte ikke med i samme grad; fra 40% i 1953 til 32% i 1998. I dag ryger kvinder altså lige så meget som mænd. Tendensen er dels, at knap halvdelen af rygerne ønsker at holde op med at ryge. Og dels at antallet af storrygere stiger.

I 1600-tallets Europa kom tobakspiben til at dominere; i 1700-tallet var snus den mest almindelige måde at nyde tobak på; i 1800-tallet var det cigarer og langpiber med merskums- eller porcelænshoveder, der var den foretrukne rygeform, og i løbet af 1900-tallet blev cigaretter den mest almindelige måde at anvende og ryge tobak på.

USA's militær stopper udde-
ling af cigaretter i soldaterratio-
ner

1975

Advarsel om sundhedskadelig
effekt på danske cigaretpakker

1986

Sammenhængen mellem
rygning og kræft erkendes
af tobaksindustrien

1997

Litteraturliste

"Ashes to ashes". Artikel i Washington Post, 19. maj, 1999

Bardenfleth, Niels Gustav: „Tobak. Danskerne og tobakken“. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S, 1992

Doll, Richard: „Uncovering the effects of smoking: historical perspective“. *Statistic Methods in Medical research* 1998; 7: 87-117

Gierløf, Christian: „Tobakkens krønike“. Oslo 1928. Gyldendal Norsk Forlag

Kræftens Bekæmpelse, Hjerteforeningen og Tobaksskaderådet: „Tobak i sundhedsplanlægningen Statusrapport 10 års udvikling – Fakta og synspunkter“. 1998

Molde, Paul: „Tobakken“. København 1941. A. Frigast Larsens Forlag

Nielsen, Poul Ebbe: „Tobaksrygning Hvordan er det gået siden 1971?“. *Ugeskrift for Læger*, april 1997

Schievelbusch, Wolfgang: „Paradiset, smagen og fornuften. Nydelsesmidlernes historie“. Politisk Revy, 1980.

Schrøder, Michael: „Ryg bedre“. Spektrum, 1963

Skandinavisk Tobakskompagni A/S: Årsberetninger fra årene 1980/81, 1981/82, 1992/93, 1997/98 og 1998/99

Spannow, Karen Ellen: „Tobak II. Menneskene og tobakken.“. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S, 1992

„The Stories behind the Brand Names“. BAT News, Efterår 1984

Sundhedsministeriet: „Aftale mellem Tobaksindustrien og Sundhedsministeriet om markedsføring af tobaksvarer“. 6. november 1991

Sundhedsministeriet: „Middellevetidsudvalgets rapporter om danskernes middellevetid“. 1994

Tobaksskaderådet: Årsberetninger fra årene 1988, 1995, 1996

